

Stockholm den 14 januari 1988

Sune Åkerman
Historiska institutionen,
Umeå universitet

Donald Broady
Institutionen för pedagogik, HLS

Till
HSFR
Box 6712
113 85 Stockholm
(Programmet för jämförande kulturforskning)

Ansökan om medel för förberedelse och genomförande av ett symposium
"Levnadsberättelser och sociala strukturer"

Syfte

Denna ansökan gäller medel för planering och genomförande av ett symposium under den preliminära rubriken "Levnadsberättelser och sociala strukturer".

Symposiet skall ägnas teoretiska och metodiska problem i samband med kulturforskning som kombinerar användning av biografiskt material (bl a levnadsberättelser) med analyser av sociala strukturer och social förändring.

Symposiet, liksom förberedelsearbetet, skall bidra till att utveckla ett kontaktnät mellan kulturforskare representerande skilda discipliner. Ronny Ambjörnsson (idéhistoriska institutionen, Umeå universitet), Donald Broady (pedagogiska institutionen, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm), Jonas Frykman

(etnologiska institutionen, Lunds universitet) och Sune Åkerman (historiska institutionen, Umeå universitet) avser att ansvara för arrangemanget.

Problemområdet

På senare år har biografisk metod (livsloppsstudier, levnadsberättelser, etc) varit ett starkt expanderande område inom discipliner som sociologi, historia och etnologi. Konferenserna har avlöst varandra och publikationerna har varit talrika (t ex i anslutning till internationella sociologförbundets forskningskommitté nr 38 "Biographie et Société", som utger Life Stories/Récits de vie). En nordisk arrangemangskommitté (Niels Albertsen, Aarhus; D. Broady, Stockholm; J.P. Roos, Helsingfors; Dag Osterberg, Oslo) ordnade i slutet av augusti och början av september 1987 ett symposium under rubriken "Histoires de vie, générations et classes", med ett trettio-tal deltagare från de nordiska länderna; dessutom hade fyra franska forskare inbjudits, nämligen sociologerna Monique Pinçon-Charlot (CSU, CNRS, Paris), Michel Pinçon (CSU, CNRS, Paris) och Francis Godard (GERM, CNRS, Marseille) samt litteraturhistorikern Martine Burgos (GSL, CNRS, Paris).

Insamling av levnadsberättelser är en förförisk metod. Materialet framstår som fascinerande i sig, det är lätt att rekrytera studenter som finner intervjuarbetet givande, resultaten kan publiceras i läsvänlig och tilltalande form. Det finns inom många organisationer (i Sverige nu senast TCO) intresse av att samla in levnadsberättelser för att dokumentera t ex yrkesgruppers historia. På vissa universitetsinstitutioner och muséer hopar sig redan samlingar av levnadsberättelser som ingen riktigt vet vad man skall göra av.

Det nämnda nordisk-franska symposiet tydliggjorde att de teoretiska och metodiska problemen växer i takt med mängden insamlade levnadsberättelser. Ett närmast hermeneutiskt problem är att en levnadsberättelse inte enbart – kanske inte ens i första hand – representerar faktisk genomlevd erfarenhet. Berättelsen är samtidigt en konstruktion, dels en självbild, dels en bild som visas upp för intervjuaren, eventuellt för offentligheten och eftervärlden.

Andra teoretiska och metodiska problem gäller förhållandet mellan individ och grupp, och relationer mellan grupper. Individens biografi förhåller sig till gruppens (familjens, yrkesgruppens, samhällsklassens) kollektiva biografi. Och gruppernas

utveckling bör i sin tur studeras relationellt, eftersom en grupp – låt säga en yrkesgrupps – position definieras i förhållande till övriga grupper positioner. Levnads-berättelser som belyser en viss yrkesgrupps utveckling får sin fulla mening först när vi beaktar förhållandet till andra grupper utveckling. Vissa levnadsöden, såsom "klassresenärernas" erfarenheter, blir begripliga först när relationer mellan grupper görs till föremål för studium.

Vi tror att dessa problem kan bemästras enbart genom komparativa forskningsinsatser.

Ordet "komparativ" bör i sammanhanget ges flera innebörder. Individens objektiva livsbanor och deras subjektiva erfarenheter bör ställas mot varandra. Grupper kollektiva biografier bör jämföras; undersökningar av olika grupper utveckling och av relationerna dem emellan är en förutsättning för förståelsen av bl a "klassresenärers" erfarenheter. Jämförelser kan också gälla tidsperioder, som i uppväxtstudier av flera generationer inom samma familj, eller studier av samma samhällskikt eller yrkesgrupp under olika perioder. Även internationella jämförelser är värdefulla; det här föreslagna symposiet skall bl a belysa de olikartade historiska förutsättningarna i de nordiska länderna. Dessa nationella – eller, mer generellt, lokalt bundna – förutsättningar för människors levnadsbanor och och livsvärldar blir kanske inte synliga så länge man enbart studerar levnadsberättelser från individer som delar samma allmänna historiska erfarenheter. Forskningsinsatserna bör, slutligen, vara komparativa såtillvida att bidrag från skilda discipliner och perspektiv tillåts befrukta varandra.

Problemet kan formuleras mer generellt, som en fråga om att länka samman studiet av individuella livsbanor och erfarenheter å ena sidan med analyser av sociala strukturer och förändringar å den andra. En sådan ambition kan innebära ett möte mellan kvalitativa metoder (bl a insamlande och tolkning av levnadsberättelser) och kvantitativa metoder (bl a utnyttjande av registerdata, arbete med den socioekonomiska kategoriseringens problem, och studier av social och geografisk mobilitet, av demografiska förändringar, familjestrukturens omvandling etc).

Det föreslagna symposiet "Levnadsberättelser och sociala strukturer" är avsett att bidra till ett sådant möte mellan forskningstraditioner. Rubriken "Levnadsberättelser och sociala strukturer" anger därför två poler i ett forskningsfält. Det är inte fråga om enkel utvärtes addering av kvalitativt till kvantitativt. Kvalitativa metoder såsom levnadsberättelsestudier måste, för att inte stanna vid det idiografiska eller anekdotiska, förenas med studier av de sociala strukturernas utveckling. Kvantitativa

bearbetningar av registerdata eller enkätmaterial behöver i sin tur konfronteras med den kunskap som kan utvinnas ur, låt säga, levnadsberättelser och annat biografiskt material.

Undertecknade skall i korthet antyda hur vi från skilda utgångspunkter kommit att intressera oss för frågor som de nämnda. Avslutningsvis betonas behovet av ett vidare kontaktnät av forskare representerande fler discipliner.

Levnadsödeprojektet

Den forskning som utvecklats inom Levnadsödeprojektet har haft två mycket olika syften.

Å ena sidan har det handlat om att dokumentera vårt samhälles särart inför eftervärlden. Den uppgiften kan sägas vara en förlängning av ett utredningsuppdrag, som Sune Åkerman fullgjorde inom SALFO i slutet av 1970-talet. Resultaten presenterades i volymen "Samhällsdokumentation inför framtiden" 1981 (medförfattare Rolf Nygren och Jan Larsson). Å andra sidan har speciella forskningsteman prövats på det insamlade intervjumaterialet: det moderna samhällets starkt förändrade familjestruktur, den materiella standarden i dess mest konkreta skepnad (heminredning, hushållsutensilier etc) samt invandrarsamhället Sverige (hittills har intervjuer med estniska och italienska flyktingar bearbetats). Nya grupper tillkommer kontinuerligt.

Från första början har ambitionen varit att spegla förhållanden i kontrasterande sociala grupper, med hänsynstagande till de skillnader som kan antas föreligga mellan olika geografiska områden, mellan storstad och glesbygd etc.

Den metod som prövats (och som givit projektet dess benämning) har varit noggrant utmejslade livsloppsintervjuer. Ett stort arbete har lagts ned på dessa allmänt hållna intervjuer, som så långt det är möjligt skall spegla ett mänskligt livs olika skiften och brytpunkter, och den eventuella logiken i denna utveckling. Även om intervjuerna varit strukturerade har utrymme alltid lämnats för spontana utvikningar och berättande.

Det är viktigt att observera att den (mjuk)datainsamling som företagits inom Levnadsödeprojektet har offensiv karaktär. Här söker forskaren upp och registrerar sådant som kan bedömas vara av väsentlig betydelse, konstitutivt i samhället. Motsatsen är när vi lämnas med kvarlevor av administrativa processer och ad hoc-förhållanden, vilket är historieforskningens vanliga förbannelse.

Vad man här överlämnar till den samtida och framtida forskningen är intervjupersonernas röster. Rullbanden, som ger god ljudkvalitet, betraktas som det egentliga källmaterialet, men utskriften av intervjuerna genomföres så långt projektets resurser tillåter. Ett söksystem har utformats, vilket är en oundgänglig resurs i denna typ av arkiv. För att underlätta framtida forskning sker även utvecklingsarbete med databehandling av materialets innehåll.

Det som omedelbart faller i ögonen är projektets starkt tvärvetenskapliga karaktär, som tyvärr har försvårat finansieringen men som i andra avseenden naturligtvis måste betraktas som en styrka och en tillgång. Intervjupersonernas språk, deras värderingar och planer, samt deras resurser i vidaste mening, speglas i materialet och kan bilda basen för olika typer av analys.

Projektledningen, två etnologer (G. Rosander, M. Szabò) och en historiker (S. Åkerman), kan knappast sägas ha varit influerade av Pierre Bourdieu och dennes medarbetare, men en klar affinitet finns ändå i synen på samhällsförhållandena. Också inom Levnadsödeprojektet har det gällt att få grepp om det "kulturella kapital" som olika individer, socialgrupper och yrken representerar.

Detta "kulturella kapital" har fått utgöra underlag för en analys av människors dispositioner i olika livsavgörande skeden, där man – för att tala statistikernas språk – kan beräkna vissa övergångssannolikheter vid förflyttningar från ett stadium till ett annat. I förbigående kan nämnas att projektet samarbetar intimt med demografisk expertis på SCB; hårddataaspekterna är således inte helt frånvarande, även om Levnadsödeprojektet i första hand använder kvalitativ analys och har en socialpsykologisk infallsvinkel."

En viktig aspekt av projektets arbete är generationsanalyser. Utgångspunkten är att skilda ålderskohorter påverkas av och ser omvärlden på signifikativt olika sätt. Detta synsätt har prövats bl a i samband med ett av forskningsprogrammets delprojekt, studier av det moderna samboendet. Mycket tyder på att denna approach är synnerligen effektiv. Den långa och komplicerade process som "upplösningen" av det traditionella äktenskapet utgör avspeglas utomordentligt väl i intervjumaterialet.

I kombination med den nämnda sociala dimensionen tycks därmed en realistisk analysmöjlighet föreligga, vilket är dubbelt värdefullt i en situation då debatten om den personliga integriteten blockerar en stor del av den övriga datainsamlingen.

Det är alldeles uppenbart att det synsätt som präglar Centre de sociologie européenne och som i Sverige prövas vid Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, den kulturanalys som utvecklats vid etnologiska institutionen i Lund samt de historiska studierna i anslutning till projektet Norrlands bildningshistoria vid idéhistoriska institutionen i Umeå, tillsammans med Levnadsödeprojektets filosofi ger rika möjligheter till korsvis befruktning. Ett konkret samarbete mellan dessa fyra forskningsmiljöer vore av stort värde. Det skulle kunna ta formen av ett vetenskapligt nätverk med syftet att arrangera konferenser och symposier samt kontinuerligt informationsutbyte. På lite längre sikt skulle mer formaliserat samarbete kunna eftersträvas, inte minst i fråga om vårt sekels pedagogikhistoria, där forskning för närvarande pågår i Umeå (Christina Florin och Ulla Johnsson planerar ett projekt om läroverkslärarnas historia), i Lund (bl a Gunnar Sandin) och i Stockholm (bl a Ulf P. Lundgrens och Donald Broadys planerade projekt om Klassiska bildningstraditioner och modern informationsteknologi).

Kultur- och utbildningsstudier i samverkan med Centre de sociologie européenne.

Det UHÄ-finansierade projektet "Högskolefältet i Sverige" (Donald Broady, Mikael Palme m fl) är förlagt till institutionen för pedagogik, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Projektet bygger på ett samarbete med sociologer och statistiker vid Centre de sociologie européenne, där sedan sextiotalet jämförbara undersökningar genomföres under Pierre Bourdieus ledning. Broady och Palme har sedan 1980 under olika perioder vistats vid centret och på nära håll kunnat följa forskningsarbetet, bl a de undersökningar som lett fram till de nyligen publicerade analyserna av franska elithögskolor (se Actes de la recherche en sciences sociales, No 69, sept 1987 och No 70, nov 1987).

Även kontakter med andra franska forskare är viktiga i sammanhanget. F n planeras en svensk medverkan i det av Bruno Duriez, Jacques Ion, Monique Pinçon-Charlot, Michel Pinçon (samtliga vid CNRS, Paris) ledda projektet "Les nomenclatures socioprofessionnelles comme représentations des structures sociales : une

comparaison internationale" (se bilaga 6). Detta projekt, som startade 1987 och fortfarande befinner sig i en planeringsfas, skall jämföra den socioekonomiska kategoriseringen (yrkesklassificering, socialgruppsindelning etc), sådan denna produceras och används i olika länder. En utgångspunkt är att dessa kategoriseringar inte blott är tekniska instrument i den offentliga statistikens tjänst.

De socioekonomiska kategoriseringarna bidrar även till att synliggöra – och därmed i viss mån skapa – den sociala strukturen. De används därför som insatser i olika gruppers strävanden att klassa sig själva och andra, dvs att definiera och omdefiniera sin position i förhållande till andra gruppers positioner.

Sedan tidigare har Broady och Palme kontakt med Dominique Merllie, CSE, som inlett en studie med liknande syfte av fransk socioekonomisk kategorisering, se t ex "Une nomenclature et sa mise en oeuvre : Les statistiques sur l'origine sociale des étudiants", Actes de la recherche en sciences sociales, No 50, nov 1983, p 3-47, en kritisk diskussion av gängse tekniker för insamlande av uppgifter om de studerandes sociala bakgrund.

För projektet Högskolefältet i Sverige är problemen kring den socioekonomiska klassificeringen akuta. Inom projektet har data från FoB-statistikens s k barnband och från SCB's och UHÄ's högskoleregister använts för att konstruera ett omfattande register över totalpopulationen av studerande vid samtliga högskolelinjer 1978 och 1984. Med hjälp av statistiker vid Centre de sociologie européenne pågår f n försök att finna heuristiska metoder för att ur dessa data vaska fram upplysningar om de olika arter av "kapital" (med indikatorer som skolbakgrund, bostadsort, faderns och moderns yrke och utbildning mm) som kännetecknar olika kategorier av högskolestuderande.

En viktig ambition är att finna metoder för att åtskilja grupper på jämförbar nivå i den sociala hierarkin, grupper som bygger sin ställning på innehav av olika arter av "kapital" (ekonomiskt kapital, utbildningskapital, organisationskapital, politiskt kapital, etc). De i Sverige dominerande metoderna för socioekonomisk stratifiering har främst inriktats på att finna "vertikala" skalor (socialgrupp 1, 2, 3, eller resursstarka vs. resurssvaga, etc). För projektets syften, dvs för att förstå relationer mellan olika kategorier av högskolestuderande (och mellan deras skilda framtider, dvs de olika yrkesområden och sociala miljöer som väntar studenterna) är sådana kategorier allför aggregerade och heterogena. Professorn i konsthistoria, civilingenjören och departementssekreteraren bör inte buntas ihop i en och samma kategori "socialgrupp 1" eller "högre tjänstemän". Detta är skälet till att projektet

tvingats konstruera sin egen statistiska databas. (Jfr Kultur och utbildning, bilaga 3, p 13-20, samt "Högskolan och det kulturella kapitalet", bilaga 4, särsk. p 99-101.)

Parallellt därmed har intervjuer genomförts med olika kategorier högskolestuderande. Syftet är bl a att skaffa information om hur familjen "färdats" socialt och geografiskt, om barndomens måltidsvanor, semesterresor och möten med den legitima kulturen, och om familjens sociala position; utöver faderns och moderns yrke och utbildning även upplysningar om far- och morföräldragenerationen, faderns och moderns syskon och barn etc. Den grundläggande hypotesen är att släktgrupper besitter skilda slag av symboliska tillgångar eller "kapital" som kan lämnas i arv till avkomman.

På så sätt kan studenternas tillvaro studeras från två håll, med hjälp av dels kvantitativa registerdata, dels intervjuer. Å ena sidan används registerdata för att kartlägga strukturen av relationer mellan olika studerandekategorier. Å andra sidan genomförs monografiska studier av ett urval av dessa kategorier på några olika högskoleorter. Den strukturella "kartan" ger vägledning i samband med genomförandet av de monografiska studierna, vilka i sin tur kan ge anledning att revidera kartan.

Det planerade symposiet, och förberedelsearbetet inför detta, skulle för projektet "Högskolefältet i Sverige" ge tillfälle att arbeta vidare med frågor om hur socioekonomiska data och yrkesklassificeringar kan användas för att kartlägga relationer mellan sociala grupper, samt hur levnadsberättelser och annat biografiskt material kan berika och korrigera analysen av sociala strukturer och deras förändringar, t ex genom att ge anledning till nya hypoteser som kan utsättas för statistisk prövning.

Behovet av samverkan över disciplin- och nationsgränserna

Under det inledningsvis nämnda nordiska symposiet om "Histoires de vie" hösten 1987 låg tonvikten vid den aktuella – synnerligen livaktiga – franska forskningen och metodutvecklingen inom livshistorieforskningen. Vi menar att det nu är angeläget att ett svenskt och nordiskt samarbete kring dessa problem ges fastare former. Därför ansöker vi härmed om medel för att förbereda och genomföra ett symposium under våren 1989. Det mer långsiktiga syftet är att stärka kontakterna mellan forskare på

området, för att främja olika former för samverkan över disciplin- och nationsgränserna.

Planerandet och genomförandet av symposiet är inte tänkt som en engångsföreteelse. Ambitionen är att befästa och utveckla ett kontaktnät inför framtida samarbete. De problem som skisseras i denna ansökan kräver medverkan av representanter för flera discipliner.

Professor Ronny Ambjörnsson, idéhistoriska institutionen, Umeå universitet, och docent Jonas Frykman, etnologiska institutionen, Lunds universitet, delar dessa ambitioner med undertecknade och är därför medsökande i samband med föreliggande ansökan. Här följer korta noteringar om de forskningsmiljöer som Ambjörnsson och Frykman representerar.

Vid idéhistoriska institutionen, Umeå universitet, har det HSFR-stödda projektet "Norrlands bildningshistoria" genom sin inriktning på folkrörelse- eller arbetarkulturen – och över huvud taget idéers spridning utanför högkulturen och den lärda kulturen – inneburit en förnyelse i förhållande till den forskning som i Sverige dominerat disciplinen idéhistoria. Projektet har varit indelat i fem delprojekt, som behandlat bildningssträvanden och föreningsliv i Härnösand under 1800-talet; idéspredning och folkrörelse i Östersund årtiondena kring sekelskiftet; föreläsningsföreningen Minerva under perioden 1920-1940; sågverkssamhället Holmsund under perioden 1920-1940; samt bokhandel, boktryckerier och litterära kulturer i Norrland under 1800-talet och början av 1900-talet. Projektet har således studerat den idéspredning och de idéspredare under 1800-talet och det tidigt 1900-talet som inte hör hemma inom den statliga, kyrkliga eller borgerliga kulturspredningen, och inte heller kan hänföras till allmogekulturen.

Sedan tio år har man vid etnologiska institutionen i Lund arbetat med problemet att förena arbete med biografiskt material med mer strukturella analyser av samhällsutvecklingen. Här kan nämnas det av HSFR och Riksbanksfonden finansierade projektet "Kulturbygge och samhällsförändring i 1900-talets Sverige" (Jonas Frykman, Orvar Löfgren m fl). Projektet har ägnats den offentliga svenska kultur som, framför allt från och med trettioåret, växt fram i mötet mellan en traditionell borgerlighet, nya grupper av intellektuella och den expanderande arbetarrörelsen. Ur detta möte uppstår nya kulturmönster, inte minst bland de grupper som svarar för samhällets kulturella reproduktion, mönster som inte kan

reduceras till de fenomen som brukar kallas "förborgerligande". Projektet har framför allt uppmärksammat växelspelet mellan denna offentliga (officiella) kultur och andra klass- eller grupprelaterade kulturer. En central fråga löd: i vilken utsträckning sker en konstruktion av en "nationell svensk kultur" och i hur hög grad förankras den i "vanligt folks" medvetande? Definitionerna av "det svenska" växlar på ett intressant sätt under olika skeden av 1900-talet, liksom formerna för motstånd mot den officiella kulturens missionsverksamhet (jfr samlingsvolymen *Modärna tider. Vision och vardag i folkhemmet*, 1985). Bland pågående undersökningar kan nämnas Frykmans HSFR-finansierade projekt "Den nya klassens kulturella formation" samt Frykmans och Lissie Åströms projekt "Förnyelse i fadersrollen". Det förstnämnda bygger på intervjuer med två åldersklasser läkare, präster och universitetslärare, födda åren kring 1920 och åren kring 1940. Inom det sistnämnda projektet intervjuas tre generationer (farfar, far, son) inom samma familj, ett grepp som Lissie Åström tidigare använt för att studera kvinnor (jfr *I kvinnoled*, 1986).

Bland finska, norska och danska forskare med intresse för det föreslagna symposietemat och med vilka vi varit i kontakt kan nämnas:

Sociologen J.P. Roos vid Socialpolitiska institutionen, Helsingfors universitet.

Marianne Gullestad, socialantropologiska institutionen, Trondheim. I Norge är numer även en av initiativtagarna till Levnadsödeprojektet verksam, Göran Rosander, chef för NEG (Norsk etnologisk gransking), Oslo.

Lone Rahbek Kristensen och Thomas Højrup, etnologisk institut, Københavns universitet. Kristensen och Højrup arbetar med s k livsformsanalyser, som är av intresse som ett försök att överskrida det individualistiska perspektivet på biografier.

För att kunna vidga kretsen av symposiedeltagare från de övriga nordiska länderna överväger vi att ansöka om kompletterande bidrag från Nordisk kulturfond. Eftersom den aktuella teoretiska och metodiska diskussionen i Frankrike har stor relevans för symposiets tema, kan eventuellt i samband med förberedelsearbetet någon representant för ovan omnämnda franska forskningsmiljöer inbjudas. Vi räknar dock med att svenskarna skall vara i majoritet vid symposiet, som planeras äga rum i Sverige under vintern eller våren 1989.

Kostnader: Härmed ansökes om 50.000 kronor att användas i samband med förberedelsearbetet inför och genomförandet av det föreslagna symposiet.

Stockholm den 14 januari 1987

Sune Åkerman

Historiska institutionen

Umeå Universitet

901 87 Umeå

Donald Broady

Högskolan för lärarutbildning

Institutionen för pedagogik

Box 34103, 100 26 Stockholm

Bilagor:

1. "Levnadsödeprojektet. Ett samarbete mellan Umeå universitets historiska institution, Nordiska Muséet och etnologiska institutionen vid Uppsala universitet", Historielärarnas förenings årsbok, 1986.
2. Levnadsöden (red. G. Rosander), nr 1 (1986), nr 2 (1987).
3. Kultur och utbildning (red. D. Broady). UHÄ FoU-Skriftserie 1985:4.
4. D. Broady: "Högskolan och det kulturella kapitalet", Nordisk pedagogik, årg. 7, nr. 2 1987, pp 87-101.
5. Högskolefältet i Sverige [kortfattad projektpresentation], UHÄ, Uppföljning & policystudier, informationsblad 1987:4.
6. B. Duriez, J. Ion, M. Pinçon-Charlot, M. Pinçon: "Les nomenclatures socioprofessionnelles comme représentations des structures sociales : une comparaison internationale" [projektpresentation, CNRS, Paris 1987].